

СТАНОВИЩЕ

от д.ф.н. **Вера Тервел Маровска**,
професор в Катедрата по български език
на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“,
на материалите, представени за участие в конкурс
за защита на дисертация за присъждане на образователната и научна степен
доктор по филология на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“
в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*;
професионално направление 2.1. *Филология* (Съвременен български език – Синтаксис)

Автор: **Христиана Николаева Кръстева**

Тема: ***Словоред на въпросителните думи в българското изречение***

Научен ръководител: **доц. д.ф.н. Петя Николова Бъркалова** (от Катедрата по български език във Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“)

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № Р33-5842/07.12.2020 год. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ е определена за член на научното жури в процедура за защита на дисертация за присъждане на образователната и научна степен *доктор по филология* в ПУ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. *Филология*. Специалност: *Съвременен български език (Синтаксис)*.

Автор на дисертационния труд е Христиана Николаева Кръстева – докторантка в редовна форма на обучение към Катедрата по български език с научен ръководител *доц. д.ф.н. Петя Николова Бъркалова* от ПУ; ФФ; Катедра по български език.

Представеният от докторант Христиана Николаева Кръстева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

1. молба по образец до ректора за откриване на процедура;
2. автобиография по европейски формат;
3. протокол от предварителното обсъждане в катедрата;
4. автореферат;
5. декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
6. справка за спазване на специфичните изисквания на Филологическия факултет;
7. списък на публикациите;

8. дисертационен труд;
9. копия на публикациите по темата на дисертационния труд;
10. комплект документи на хартиен носител от т. 1 до т. 9 – 3 броя;
11. комплект документи от т. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8 (посочване на други документи от т. 9 на електронен носител) – 7 броя;

Докторантът е приложил 5 броя публикации по темата на дисертацията и 4 участия с доклади пред авторитетни научни форуми.

2. Кратки биографични данни на кандидата

Христиана Николаева Кръстева е завършила английската гимназия „Д-р Иван Богоров“ в Димитровград през 2009 г., а от 2010 – 2014 г. се обучава в бакалавърска степен по специалността *Български език и история* в ПУ „Паисий Хилендарски“. Получава магистърската си образователна степен през 2016 г. (спец. Английски език и методика). Работила е като преводач от и на английски език; от 2017 г. е преподавател по английски език в Химическия факултет на ПУ, а в интервала 2019-2020 г. преподава български език на чуждестранните студенти в Медицинския университет в Пловдив.

В интервала 2017-2020 г. е докторант по синтаксис в Катедрата по български език в ПУ с ръководител доц. д.ф.н. П. Бъркалова.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Теоретичният акцент на изследването е връзката между строежа на изречението и интонационния му контур. Темата е едновременно немалко коментирана и провокирала научен интерес (има обширна литература и сред родните, и сред чуждите лингвисти). Може ли да се аргументира връзката между словореда на въпросителните *к-думи* и ритмо-мелодичния контур на въпросителните изречения с *к-дума*? В това се състои и приносният характер на разработката – във фокуса между две явления, обикновено разглеждани изолирано едно от друго, макар никой да не опровергава връзката и взаимообусловеността им. Именно затова би следвало тази релация да присъства и в заглавието на самата работа – в него е поставен акцент върху словореда, но не и върху интонацията на фразата с *к-дума*. Дисертантката би следвало да коригира тази неточност при евентуална подготовка за отпечатване.

4. Познаване на проблема

Използваната литература включва 142 източника, от които 31 български и 111 англоезични.

Според Хр. Кръстева проучването на литературата по темата показва съществено количество отворени въпроси – за природата на к-думите от гл. т. на референтната и дефинитивната им функция; за ролята на функционалната структура – основателно ли е да се говори за някои от к-думите (например за *кой*) като за детерминанта, или не; за интонирането на к-думите в косвени и преки въпросителни изречения и т.н.

Прегледът на съществуващата литература е целенасочен и дава представа за началната подготовка и компетентността на авторката. В него са включени, от една страна, класици на българското езикознание – Ив. Момчилов, Ал. Теодоров-Балан, Л. Андрейчин, К. Попов, а от друга – иновативните решения, генериращи теоретични съвременни разчетения и резултатен изследователски потенциал в анализите на Св. Иванчев, Р. Ницолова и главно на Й. Пенчев и М. Лакова. Включени са и класици структуралисти като О. Йесперсен и пражките лингвисти В. Матезиус и Я. Фирбас, впоследствие и Ф. Данеш, дефиниращи обвързаността на въпросителните местоимения с рематичния характер на техните функции, а и като цяло – с функционалното осмисляне *тема* : *рема* на изреченския комплекс.

„Следваният експериментален протокол като цяло е показателен за придобитите от Христиана Кръстева задълбочени знания и ценни умения в областта на емпиричните изследвания, по-специално в областта на анализа на прозодичните характеристики на речта“ (Р. Николов).

5. Методика на изследването

Дисертацията предлага по-необичаен подход и поглед върху изследванията на въпросителността в българския език, като за целта са комбинирани традиционните генеративистки инструменти (формален запис и създаване на модели на типовете изречения, формализиране на правила и алгоритми на структурната организация и създаване на структурографски изображения) с данните от анализ на графиките на мелодията и спектрограмите на въпросителни и съобщителни прости и сложни изречения. Екскерпираните езикови данни, събрани в корпус от разнообразни въпросителни изречения, правят възможно диференцирането и обобщаването на изводите. Съвременният и в методологическо отношение нетипично комбиниран инструментариум подsigурява богати възможности за изследването на езиковата симптоматика. Тя, от своя страна, доказва определящата роля на прозодията и интонацията във формирането на словоредните принципи в изречението.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Според Я. Фирбас комуникативната изреченска перспектива е разпределението на стара и нова информация във или извън зависимост от контекста. Ф. Данеш добавя към тези разсъждения твърдението си, че интонационният контур бележи темата и ремата на изказването. Хр. Кръстева се присъединява към коментара на Й. Пенчев за очертаните от Ф. Данеш закономерности в чешки и английски език: „... в езици със свободен словоред изреченската перспектива се сигнализира от словореда, тъй като интонационната контура заема крайно място автоматически. Обратно, в езици с фиксиран словоред изреченската перспектива се сигнализира от интонацията, тъй като словоредът е автоматичен (фиксиран). Тая закономерност се потвърждава и от български език, въпреки че българският може да се третира като смесен тип в словоредно отношение: словоредът е фиксиран (субект-глагол-обект), когато допълнението не е удвоено, но удвоеното допълнение може да се яви навсякъде в изречението и в тоя смисъл имаме свободен словоред” (Пенчев). Това дава на Й. Пенчев основание да заключи, че „... темо-ремното разпределение наистина се сигнализира (...) в български главно, ако не изключително, с помощта на интонацията.”.

Посочената връзка обяснява необходимостта от интонационен анализ на фразата с к-думи и структурата на работата на Хр. Кръстева.

При анализа е използван осъщественият от Й. Пенчев модел за определяне на интонационния контур по степента на рематичност, която притежава пет нива (по подобие на Н. Чомски и М. Хале, Дж. Брезнан Л. Чейф, Л. Дежо и Г. Сепе). Първо ниво е за крайните неударени срички във фразата; второ ниво е за нерематичните части; трето ниво е за неглавната рема; четвърто ниво е за главната рема, а пето ниво – за емфатична рема.

Звуковите характеристики на фразовата фонология, които са използвани като показатели за измерванията, са *пауза*, *височина* и *ударение*.

- **Паузата** бележи границата между две фразови думи с прекъсване на звуковия поток.
- **Височина или височинен връх** е тоново съотношение, образуващо мелодията на изречението (в акустичен план - честота на основния тон).
- **Ударението** е по-силният изговор на една гласна в сравнение с друга, интензивност на звука (в акустичен план - амплитуда на трептенията).

В групата на тези признаци има йерархия – те не участват еднакво при оформянето на синтактични структури. Границата между фразите влияе на ударението, а то от своя страна – на височината.

Интонационният контур на всяко изречение Й. Пенчев разделя на четири части: *начало – предцентър – център (ударената сричка на главната рематична част) – следцентър*. Тези части всъщност представляват точки, които оформят рематичната част, а контурът се образува от движението на тона в тях. Главната рема е ключова за строежа на интонационния контур и за информационната структура, защото осъществява подреждането на елементи от новата и старата по важност информация.

Работата на Хр. Кръстева се базира и върху постигнатото от Мери Лакова в труда й „Местоименни въпросителни изречения в съвременния български език” от 1991 г. Монографията на Лакова е цялостно разработен български труд за конституентната комбинаторика на въпросителните к-думи. Авторката описва вътрешноприсъщите характеристики на к-думите и на пораждащите фактори, които правят възможна тяхната конкретна дистрибуция; предлага логико-гносеологичен анализ на българския въпрос. Особено ценни са нейните бележки относно логическата структура на въпросителните изречения.

Що се отнася до приносните елементи на изследването, може да се обобщи, че анализът на данните от ексцерпцията показва *две тенденции* – за простото изречение е характерно да се извежда приоритетно к-думата до абсолютното начало, а случаите на комбинирана употреба на к-дума и *ли* са по-скоро ограничени. Обратно, в сложно изречение дяловете на извеждане, неизвеждане и съвместна употреба на двата въпросителни маркера имат почти равно разпределение – тук варирането е в рамките на средно около 5%, според дисертантката.

В труда на Хр. Кръстева се забелязва и известна фрагментарност и недостатъчна мотивираност, а също и формални пропуски, които препоръчвам да се отстранят, ако работата ще бъде отпечатана като монография.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни качества, вкл. и с научно-приложен потенциал, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на **всички изисквания** на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно

съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Христиана Николаева Кръстева притежава теоретични знания и професионални умения по специалността си в област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. *Филология*; докторска програма *Съвременен български език (синтаксис)*, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Въз основа на всичко казано, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Христиана Николаева Кръстева (в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. *Филология*; докторска програма *Съвременен български език (синтаксис)*).

8.02. 2021 г.

Пловдив

Изготвил становището: .....

(проф. д.ф.н. Вера Маровска)